

עיתונות "על חשבון הברון" הברון אדמונד דה רוטשילד ויחסיו עם אליעזר בן-יהודה

מרדכי נאור

לכבוד
הנדיב הגדול, חובב ציון ותומך היישוב
ברון אדמונד דה רוטשילד
ברגשי כבוד והכרת תודה
המחבר

הקשר בין השניים, או לפחות בין בן-יהודה לאנשיו של הברון רוטשילד, נוצר בעת ביקורו של בן-יהודה בפריס בשלהי 1886. הצעיר הירושלמי בן ה-29 הכיר היטב את "עיר האורות". הוא עשה בה קרוב לארבע שנים (1877-1881) בדרכו הארוכה מליטא לירושלים, וספג בה את תרבות צרפת.

"עמא פזיזא" ו"פלה בן-מלך"

מה הביא את הברון רוטשילד, שכל מעייניו היו נתונים להקמת מושבות ותשתית יהודית בארץ ישראל, לסייע לבן-יהודה בנושא שאינו התיישבותי במוצהר? ד"ר יוסף לנג, שכתב מחקר מקיף על בן-יהודה,² סבור כי בניגוד למה שסבורים רבים, הברון תמך בבן-יהודה לא כדי לזכות ב"עיתונות טובה", שכן בן-יהודה כתב טובות על הברון עוד לפני שקיבל את תמיכתו. לדעתו היה זה צעד מחושב, כחלק מהקמת היישוב החדש בארץ.

בתחילת 1887 סבור היה הברון רוטשילד כי "עליו להרחיב את מעורבותו בארץ ישראל מעבר לארבע מושבותיו [ראשון לציון, זכרון יעקב, ראש פינה ועקרן] [...] הוא נזקק לדעת-קהל חיובית על מפעלו, נוכח הביקורת שהלכה וגברה נגד שיטת האפטרופסות שהפעיל ונגד פקידיו שלא תמיד גילו הבנה לצרכי האיכרים החדשים". עיתונות אוהדת, כך הניחו הברון וראשי יועציו, תסייע לענייניו בארץ. הם היו מודעים לכך שבן-יהודה היה ידוע זה כבר באהדתו לפועלו של הברון רוטשילד בארץ ישראל מאז סוף שנת 1882, כתב עליו תשבחות וראה בו מציל ומושיע.³

יתר על כן, בן-יהודה לחם בשצף קצף נגד כל מי שניסה לכתוב ולפעול נגד הברון. זה כלל את האיכרים שהתמרדו נגד פקידות הברון ואת כל מי שהעז להשמיע קול נגדו. כמי שעטו המושחז מילא טורים

בנאום הברכה שלו לאספה המכוננת של ישראל ב-14 בפברואר 1949, ציין ד"ר חיים וייצמן, שנבחר כעבור יומיים לנשיא הראשון של מדינת ישראל, שמות של תשעה אישים שלדעתו הניחו את היסוד למדינה היהודית החדשה. היו בהם שישה מנהיגים ציוניים – הרצל, נורדאו, סוקולוב, אחד העם, אוסישקין ולואיס ברנדייס; המשורר הלאומי ביאליק; ושני אישים נוספים: הברון אדמונד דה רוטשילד ואליעזר בן-יהודה.

רוטשילד היה איש אצולה ואיל הון, בן לאגף הצרפתי של משפחת רוטשילד הנוודעת. מ-1882 התמסר לרעיון החזרת היהודים לארץ ישראל, הקים מושבות חקלאיות, סייע לחקלאות ולתעשייה בארץ המרוחקת והמוזנחת של שלחי התקופה העות'מאנית, ונחשב לאחד "האבות המייסדים" של מדינת ישראל. לא בכדי אמר עליו דוד בן-גוריון, ראש הממשלה הראשון של ישראל: "רוטשילד לא היה סתם נדיב, פילנטרופ [...] הוא היה הראשון והיחיד אשר עשה מעשה אדיר, גועז, ממושך ורב תוצאות [...] הוא הוציא מכספו על יישוב ארץ-ישראל לפני קום המדינה יותר מכל איש אחר בעם היהודי, ואולי יותר מכל עם ישראל יחד!"

אליעזר בן-יהודה היה "אב מייסד" נוסף של המדינה. הוא היה מחדש השפה העברית, שנחשבה במשך מאות אלפי שנים "שפה מתה" המתאימה לכל היותר לתפילות וללימודי קודש. בפעילותו שנמשכה למעלה מארבעים שנה, בשלהי המאה התשע-עשרה ובראשית המאה העשרים, העיר את היפהפייה הנמה והחזיר אותה לחיים מלאים. הוא עשה זאת תוך מאבק מתמיד נגד רבים שהתנגדו לו וטענו שמימתו בלתי אפשרית, ובסיוע "משוגעים לדבר" כמותו. תחילה דיברו עברית מודרנית בארץ ישראל רק בביתו; אחר כך בעוד כמה בתים. אט-אט התרחב מעגל המשתמשים בעברית המודרנית והקיף אלפים, רבבות ומאות אלפים. כיום מדברים אותה מיליונים.

בן-יהודה היה זקוק לעזרה חומרית, ואת זו סיפק הברון אדמונד דה רוטשילד. הוא העמיד לרשותו באופן קבוע כספים להוצאת עיתוניו לאור, שבהם שיבץ את המילים העבריות החדשות שברא. הברון סייע לו גם בהוצאת מילונו הגדול, **מילון הלשון העברית הישנה והחדשה**. אין פלא שבפנתח הכרך הראשון כתב בן-יהודה:

יום רנה ותפלה!

ממעם ידועה יורה העיה"ק
כספר יום-טכנוזים היו

והן שם ישראל בלב אחד ותאספו אתבי ככל הבתי כנסיות ובתי מדרשות כיום ד'
ר' סיון בבוקר אחר תפלת שחרית לשאת רנ"ה זו קביעות לימוד תורה
ברבים ולהעריך תפלה במוזמורי תהלים מוזמור ע"א עד מוזמור ק"א (והת"ה והתשביד
ותאספו לעת המנחה למקום מקדשינו כותל המערבי תוכביא) להודות לה על
חסדו המזב כי זכינו ליום הזה. יום מלאת

שבעים שנה

למען השר הצדיק הגדול בישראל עשרת תפארתינו הר"ר

שמעון וואלף היו בר קלונימס

המבונה

באראן פאן ראטהשילד בעי"ת פראנקפורט דימיין ע"א

ולהעתיך ולהרבות תפלה. כי יתנו ה' ויברכנו וימים על ימי צדיק ויסיף. וחדש
כנשר נעוריו.

ויסיפו לו **שנות חיים טובים עד ביאת הגואל** אב"ר.

מלאת שבעים שנה לברון רוטשילד

היו בלתי-רווחיים. על תחילתה של ההתקשרות הזו כתב בן-יהודה ב-1887 לפעיל חובבי ציון ברוסיה, יחיאל צ'לנוב: "מפרסם יהי לי כאלף פרנק לשנה תמיכה [לאחר מכן עלה הסכום]. הרב צדוק כהן וארלנגר [מקורבי הברון רוטשילד] שניהם הרבו לדבר על ערך 'הצבי' [עיתונו של בן-יהודה] לענייננו".⁹

תמיכתו של בן-יהודה בנדיב ובפקידותו נבעה לא רק ממניעים כספיים. כאמור, הוא החל לכתוב בזכות הברון רוטשילד שנים אחדות לפני שקיבל ממנו את הפרנק הראשון. בן-יהודה סבר, כפי שסוברים כמעט הכול היום, שאילולא הברון לא היה היישוב החדש והרך לימים מחזיק מעמד, ולכן כדאי כל ויתור ואף כניעה לו ולפקידיו. עמדתו זו לא עודדה אהדה רבה לו ולעיתונו במושבות, ולא מעטים מקרב האיכרים ביטלו את חתימתם על הצבי דל התפוצה ממילא. אולם בן-יהודה לא נסוג מדעותיו.

בשנים 1888-1889 היה בן-יהודה מראשי הלוחמים למציאת פתרון הלכתי לאיסורי עיבוד קרקעות בשנת השמיטה, ומצא עצמו בסירה אחת עם הברון רוטשילד. חמש שנים לאחר מכן הציל הברון את בן-יהודה מהסתבכות גדולה עם החוק התורכי. הדבר היה בשל

של דברי זעם, הוא הטיל דופי באיכרי ראשון לציון שרצו לפרוק את עול הפקידות מעליהם וראה בהם כמעט "מורדים במלכות". במאמר שנשא את השם הלעגני "עמא פיזא" תאר איכר ואשתו בראשון לציון, שאותם הוא מכנה "פלח" ו"פלחה", והם חובבי מותרות ועצלנים כשאר האיכרים: "הפלחה כלולה בהדרה, תשב לפני הפיאנו, אצבעותיה הזכות כחלב ודקות כדבש [...] תפזונה הנה והנה ותנצחנה במנגינות מאירבר והלוי [...] והפלח בעצמו יעסוק בעת ההיא בהלכות ענייני המדינות. יקרא במכה"ע [מכתבי העת, עיתונים] בלשונות אירופה לדעת מזמות ביסמרק [...] והתבואה בשדה? הרי כבר נבא לנו הנביא: עמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם".⁴

את האיכר כינה בן-יהודה במאמרו בלעג "פלח בן-מלך" וגינה את שאיפתם של האיכרים להיות מודרניים ומשכילים. במקום אחר כתב: "לא מאנשים משכילים שהסכינו לקרות תבנה יהודה". אנשים כאלה יכולים לדור בערים, אך "במושבות הם חורבן, חורבן, חורבן".⁵ אגב, לאחר כמה שנים שינה את דעתו, וכשחנכה המושבה ראשון לציון את בית התרבות הראשון שלה, שנקרא "בית העם", כתב בהתפעלות: "לא ידענו אם נעשה עד כה מעשה כזה במקום אחר בעולם, אפילו בארצות היותר נאורות, היותר משכילות, כי צבור קטן כצבור ראשון לציון, אכרים עובדי אדמה, יתעורר מעצמו לבנות לו בנין מיוחד כזה".⁶

בפעם אחרת, כשהעז המשורר-היחפן נפתלי הרץ אימבר להשחיר את פני הברון רוטשילד בעיתון המתחרה, **חבצלת**, בשיר ארוך שנקרא "פותר החלומות",⁷ לא היה גבול לזעמו של בן-יהודה. וכך חרז אימבר על הברון, בכנותו אותו "זרובבל השני":

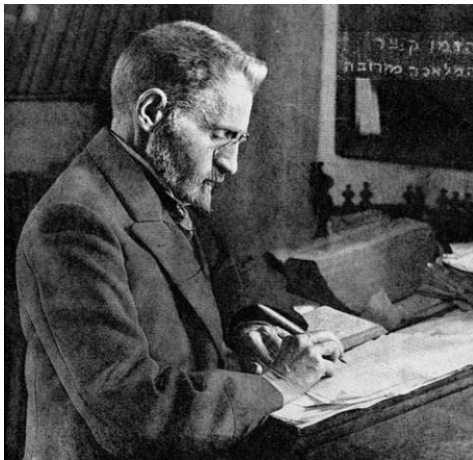
מה יהיו תלומתיו של ה'דוע...
על סוס פספו ירפב גנאנתו?
שהוא יהיה לעמו מושיע.
ובני הגולים ישתחוו לעפתו.

יתלם שלו לבדו שאַת ויִתֵר
פֶּל האַרְךָ רק לו נתונה;
פי עוד יתנו פראשו הפֶּתֶר,
פֶּתֶר דָּוּד מִלְּפִנֵּי פִּנְיָה.

את שלטון הברון במושבות תיאר אימבר כעבדות, וקרא לאיכרים להשתחרר מכבלי הפקידות. בן-יהודה, שגם הוא עצמו הותקף בשיר בן 18 הבתים, זעם יותר על הפגיעה בנדיב ובראשי פקידיו, וקבע כי התקפתו של אימבר כאילו הברון רוצה להיות ממשכים של מלכי בית דוד, נובעת מהעובדה שלא זכה לקבל תמיכה מרוטשילד. את אימבר כינה "הנבל, כותב הדברים האלה [...] הנבזה שהיה מתפרנס מהמסיתים [המיסיונרים]".⁸

הברון רוטשילד מחליץ את בן-יהודה מצרה גדולה

בן-יהודה והברון רוטשילד נפגשו, עד כמה שידוע, רק פעם אחת, בעת ביקור הברון בארץ ישראל בתחילת 1914. המגעים ביניהם היו כל השנים באמצעות פקידים בכירים ומזכירים. בן-יהודה קיבל מרוטשילד או מאנשיו תמיכה קבועה בסך 1,800 פרנק לשנה, והיא אפשרה לו להתקיים בדוחק ולהוציא את עיתוניו, שרוב השנים



קרה בסתיו 1895, כשנכשל בפריס ניסיון התנקשות של אנרכיסט באלפונס דה רוטשילד, אחי הברון אדמונד. בן־יהודה דיווח בהרחבה על כינוסי ההודיה שנערכו במושבות הברון, ולא רק בהן, לרגל הנס שקרה בפריס. כל מושבה שיגרה מברק ברכה. בן־יהודה ציטט מפי אחד המברכים בראשון לציון, שאמר כי הצלת אלפונס דה רוטשילד "היא חג לא רק לבית רוטשילד, ולא רק לבני המושבות [...] כי אם חג לכל בית ישראל [...] כי אם נודעו עמודי הבית הרם הזה, כי עתה נודעו עמודי היהדות פְּלֵה; כי שלשת איתני ארץ אלה, גוססֶף, אלפונס ואדמונד, הם פאר העם".

מן הידיעות בעיתונו של בן־יהודה (שנקרא אז **השקפה**) על החגיגות במושבות הברון עולה נקודה מעניינת, הסותרת לכאורה את המסופר בספרי ההיסטוריה. המושבה רחובות לא הייתה "מושבה ברונית" נתמכת והתגאתה בכך. כך כתוב בכל המקורות. והנה, גם בה נערכה עצרת הזדהות עם בית רוטשילד, לרגל ההצלה של הברון אלפונס. אחד מראשי המושבה, אהרן אייזנברג, "ספר לפני העם את מעשי ההצלה לבית רוטשילד מאת מבקשי נפשו, ויתאר את גודל המשפחה הרמה הזאת בעם ישראל, וביחוד הזמן הזה". את הברון אלפונס כינה אייזנברג "בחיר ישורון זה, אחת האבנים היותר טובות שבטרתנו".¹⁷

בן־יהודה השתדל להביא בעיתונו שיחות עם אישים צרפתיים והקדיש להם מקום נרחב. כזו הייתה "השיחה העניינית" (המילה "ראיון" טרם נולדה; יברא אותה בנו של בן־יהודה, איתמר בן אב"י, כעשרים שנה מאוחר יותר) מ־1900 עם אמיל זולא שערך נחום סלושץ. לימים פרופסור וחוקר חשוב של יהודי צפון אפריקה. השיחה השתרעה על פני שלושה וחצי עמודים בעיתון, ויותר מפעם אחת צוינה בה התרגשותו של המראיין, שהסופר הנודע הואיל לקבלו לשיחה. סלושץ ניסה להסביר לזולא את יסודות הציונות, אז תנועה לאומית צעירה לימים, וזולא הביע את ספקותיו באיזו מידה "יוכל עם שלם, מורכב מיסודות שונים ורחוקים זה מזה להתגורר בארץ אחת, ועוד באסיה".

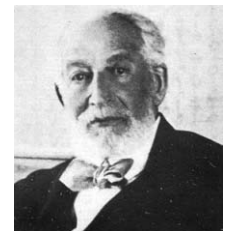
תוך כדי השיחה גילה זולא שארץ ישראל כמעט אינה מוכרת לו, ופעם אחת עלה בדעתו לבקר בה, לעשות בה כשלושה חודשים,

פרסום מאמר בעיתונו, ערב חנוכה תרנ"ד (דצמבר 1893), שרבני ירושלים פירשוהו כ"מרידה במלכות" וגרמו לכך שהממשל התורכי סגר את עיתונו, עצר אותו והעמידו לדין. על נושא זה נכתבו מאמרים, מחקרים וספרים,¹⁰ ולא כאן המקום להרחיב בנושא. הברון רוטשילד התייצב לצדו של בן־יהודה, באמצעות המנגנון שלו בארץ ומחוץ לה, וחילץ אותו – תמורת ממון רב שפיזר – מכל הסכנות.

תחילה הפנה הברון את חצי זעמו לעבר רבני ירושלים. מסופר כי שלח אליהם מברק בן חמש מילים: "שקדו על תפילותיכם, ברוך רוטשילד".¹¹ בירושלים פירשו את המברק כמעין הוראה לרבנים שהלשינו על בן־יהודה לממשל התורכי, שיחזרו לענייניהם ויניחו לו. הברון פעל להביא לזיכוי של בן־יהודה בעת הערעור בבית המשפט העליון בבירות. בירושלים סופר על מברק נוסף של הברון לפקידיו בארץ, שהורה: "זכו את בן־יהודה בכל מחיר".¹² אם קשה לסמוך על סיפור זה, בא הרופא והעסקן הנודע ד"ר הלל יפה, ומאשרו. במכתב ששיגר לסופר מרדכי בן־עמי באודסה, לאחר שבן־יהודה אכן זוכה, הוא כתב: "בוודאי ידוע לך כי בן־יהודה כבר חופשי [...] מובן שכל אחד מתפאר כי הוא שסייע לשיחרורו. אולם את התפקיד הראשי שיחק כאן צְּלֵם השליט הנצחי, הטבוע על פני מתכת מצלצלת ומבריקה".¹³ ובהמשך אותו מכתב: "הברון התמרמר מאוד על המעשה [הבלשנת הרבנים נגד בן־יהודה], והחליט כי בן־יהודה ישוחרר. והן ידוע, כי כאשר החליט הוא, כן יהיה. שייד [הפקיד הראשי למושבות ארץ־ישראל] בעצמו קרא לי קטע זה ממכתבו של הברון".¹⁴

ממקור אחר ניתן לעמוד על השקעתו של

הברון רוטשילד בהשגת הזיכוי לבן־יהודה. הוא הקציב לכך סכום עתק של 10,000 פרנק, 3,000 מהם שולמו ל"פרקליט מעולה", 5,000 הוענקו לתובע הכללי כדי שסייע להשגת הזיכוי (נוהל מקובל בתקופה העות'מאנית), והשאר – "לכמה תשלומי שוחד פעוטים".¹⁵



הברון אדמונד דה רוטשילד

סגור שנה שלמה, ובמהלך רוב שנת 1894 נעשו מאמצים לשכנע את מושל ירושלים, הפאשה התורכי, לקצר את תקופת הסגירה. בן־יהודה וידידיו, ובראשם נסים בכר, ניסו כל דרך אפשרית. הייתה אף פנייה לראשי כ"ח בפריס ולרב צדוק פֶּהֶן, מקורבו של הברון רוטשילד, לגייס את הברון פעם נוספת. לקראת סופה של השנה התרצה הפאשה, וייתכן כי ידו הארוכה והנדיבה של רוטשילד הייתה מעורבת גם בכך. לפי אחת הגרסאות, פקידו הראשי של הברון בארץ, אליהו שייד, ביקר בארמון הפאשה והגיש לו שי – אלבום תמונות. מתחת לכל תמונה מצא הפאשה המופתע שטר של אלף פרנק...¹⁶

פרנקופיל מושבע

ארבע שנות שהותו בצרפת הפכו את בן־יהודה לפרנקופיל מושבע. בעיתונו הוא כלל דיווחים לרוב על החיים בצרפת, על דיוני האספה הלאומית, והביא תרגומי יצירות צרפתיות בהמשכים בעיתונו. בכל מקרה שיכול היה לכתוב טובות על הרוטשילדים עשה זאת, אף אם לידיעה לא היה קשר ישיר לפועלו של "הנדיב הידוע". כך

"צבא עברי" יחד עם מספר חברים ובני משפחה. כמקובל בימים ההם, ובבית בן־יהודה בפרט, הפנה הנער פנייה לברון רוטשילד בפריס וביקש מימון להקמת יחידה ראשונה של מאה חיילים, שמונים מהם יהודים ועשרים ערבים. האחרונים, ציין בן־אב"י, ישרתו במסגרת מיוחדת שתיקרא, כמו בצבא הצרפתי, "לגיון הזרים".

בן־אב"י הודיע לברון, כי לאחר שלעם ישראל היו בעבר גדעונים, שמשונים ומקבים, הגיעה העת שיהיו לו "רוטשילדים" – כך יכונה החיילים הצעירים, כאות הוקרה למימון הרוטשילדי הנדיב שיגיע. את עצמו מינה למפקד הצבא המוקם.

מפריס – כך גילה לאחר שנים בן־אב"י בזיכרונותיו – לא הגיעה תשובה, אולם מתברר שהברון רוטשילד זעם ואיים להפסיק מקצת מפעולות הסיוע שלו בארץ, ובראשן את תמיכתו בעיתונות של בן־יהודה. הלה נאלץ להתנצל וכעדות בן־אב"י נאות אליהו שייד, פקידו הראשי של הברון, "לחסל את הפרשה, למחקה מזיכרונו ולעבור לסדר היום".

הערות

- * המאמר הוא נוסח מורחב של הרצאה שהושמעה בכנס במלאת 150 שנה להולדת אליעזר בן־יהודה בפריס, ב־5 במאָרס 2008.
- 1 מצוטט בספרם של דן גלעדי ומרדכי נאור, **רוטשילד**, ירושלים 1982, עמ' 130.
- 2 יוסף לנג, **דבר עברית**, הוצאת יד יצחק בן־צבי, ירושלים 2008. הספר מרחיב את עבודת הדוקטורט של יוסף לנג, **עיתונות א. בן־יהודה ועמדותיה בענייני היישוב והתנועה הלאומית בשנים תרמ"ה-תרע"ה (1884-1914)**, אוניברסיטת בריאלין, 1992. מספר העמודים – לפי טיוטת הספר (להלן: לנג, **דבר עברית**).
- 3 שם, הפרק "המסע לרוסיה, 1886-1887", עמ' 10.
- 4 **הצבי**, גיל' כב, כ"ט באב תרמ"ז [1887].
- 5 שם, גיל' יד, כ"ה בסיון תרמ"ז [1887], ההדגשה במקור.
- 6 שם, גיל' לט, כ"א בתמוז תרנ"ו [1896].
- 7 **הבצלת**, גיל' יג, י"ב בטבת תרמ"ט (16 בדצמבר 1888).
- 8 **הצבי**, גיל' יא, ב' בשבט תרמ"ט [1889].
- 9 אליעזר בן־יהודה, ירושלים, אל יחיאל צ'לנוב, מוסקבה, 22 בפברואר 1887. שולמית לסקוב (עורכת ומהדירה), **כתבים לתולדות חיבת ציון וארץ־ישראל**, תל־אביב 1988, כרך ה, עמ' 76.
- 10 וראו למשל ביהושע קניאל (עורך), **אליעזר בן־יהודה בבית האסורים**, ירושלים תשמ"ד, שם מתוארת הפרשה בהרחבה.
- 11 רוברט סנט ג'והן, **שפת הנביאים: סיפור חייו של אליעזר בן־יהודה**, ירושלים 1962, עמ' 164 (להלן: סנט ג'והן, **שפת הנביאים**).
- 12 שם, עמ' 165.
- 13 ד"ר הלל יפה, זכרון יעקב, אל מרדכי בן־עמי, אודסה, 13 במאָרס 1894, בתוך: הלל יפה, **דור מעפילים**, מהדורה שנייה מתוקנת, ירושלים 1971, עמ' 87.
- 14 שם, שם.
- 15 סנט ג'והן, **שפת הנביאים**, עמ' 165.
- 16 לנג, **דבר עברית**, קובץ ו, עמ' 32-33. והיו גם גרסאות אחרות, לרבות סיפור על תמונות פורנוגרפיות שסופקו לפאשה יחד עם כמה אלפי פרנקים.
- 17 **השקפה**, גיל' ד, ראש חודש חשון תרנ"ז [1895].
- 18 שם, גיל' י, ד' באדר א' תר"ס [1900].
- 19 גליה ירדני, **העיתונות העברית בארץ־ישראל בשנים 1863-1904**, תל־אביב 1969, עמ' 65.

ולאסוף חומר לשני ספרים: האחד היסטורי על תקופת ישו הנוצרי והשני על כיתות ודתות בעת הזאת. דברים אלה של זולא עוררו בבן־יהודה את הפן ה"סקופיסטי" שלו, ובעמוד הראשון של אותו גיליון שבו הופיעה "השיחה העניינית", הוא מיהר לפרסם: "אמיל זולא בירושלים". בהמשך ציין כי "המליץ הנשגב [רמז ל'אני מאשים' הנודע של זולא כשנתיים קודם לכן] הודיע להדובר אתו כי יש את דעתו לבוא לארץ ישראל לראותה למען שני ספרים חדשים אשר הוא חושב לכתוב". בן־יהודה הבטיח בעיתונו לזולא, "הסופר המהולל והמפואר, גבור המלחמה להאמת ולצדק", קבלת פנים חגיגית במיוחד בירושלים.¹⁸

זולא, כידוע, לא הגיע לירושלים, אם משום שדבריו במקורם על הביקור היו בגדר אפשרות בלבד, ואם מפני שנפטר לאחר שנתיים בנסיבות מסתוריות (מהרעלת גזי בעירה שנפלטו מתנור חימום).

תמיכה גם בחבצלת החרדי

הברון רוטשילד התמיד בסיועו לבן־יהודה במשך עשרות שנים. הוא סייע גם להוצאתם לאור של ספרי לימוד בעברית. נראה כי בניגוד לפקידיו, שרובם דגלו בהחדרת התרבות הצרפתית למושבות, עמד אדמונד דה רוטשילד על כך שבמקביל יתפתחו גם התרבות והשפה העבריות, וראה בבן־יהודה ראש וראשון לנביאים העבריים המודרניים, הכותבים ומדברים בלשון העתיקה־חדשה.

ישנם רמזים שתמך כספית גם ביריבו של בן־יהודה, ישראל דב פרומקין, בעל **חבצלת**. בעיתון זה, שנטה עם השנים יותר ויותר לעבר המחנה החרדי, תמכו גם שני רוטשילדים אחרים, מאנגליה: ליונל רוטשילד ובנו נתנאל.¹⁹

נהג כי כן, הרוטשילדים – ובמיוחד הברון אדמונד דה רוטשילד – לא רק סייעו ליישוב היהודי המתחדש בארץ ישראל בתחומי ההתיישבות, התיעוש, הרפואה והחינוך. ידם הנדיבה היה פתוחה גם בנושאי תרבות, ובעיקר בתקשורת העיתונאית של הימים ההם.

הברון כועס על בן־יהודה

מן המקורות עולה, שלא תמיד היה הברון רוטשילד מרוצה מדברים שהתפרסמו בעיתוני בן־יהודה, והייתה לו דרך בדוקה להוכיח את מורת רוחו. ב־1887, לאחר "מרד האיכרים" בראשון לציון, הופיע ב"הצבי" מאמר של יהושע אייזנשטט־ברזילי שצייד בעמדתם נגד הפקידות הבארונית. בן־יהודה ננזף ומיהר לשגר מכתב התנצלות אל מנהל מקוה ישראל, שמואל הירש, בא כוחו של הברון בארץ, ובו כתב: "מעולם לא הייתי עושה בידועין דבר שאינו עשוי למצוא חן בעיני הברון ובעיניך".

למעלה מעשרים שנה לאחר מכן, כשתקף **הצבי**, עתה בעריכת איתמר בן־אב"י, בנו של בן־יהודה, את איש "אליאנס", אלברט ענתבי, קוצצה התמיכה הקבועה שהגיעה מפריס לזמן מה.

פעם אחרת שבה גם ככל הנראה בן־יהודה לברון רוטשילד רוגז נסמכת רק על עדות אישית של איתמר בן־אב"י. הפרשה מחזירה אותנו ל־1893, כאשר בן־אב"י היה נער בן 11, שהחליט להקים בירושלים